

Critique of Hypertextual Elements of Academic Theses on the Subject of Organ Transplantation in Islamic Jurisprudence and law Subject

Habibollah Azimi

Assistant Professor, Scientific Advisor of National Library and Archives of I.R of Iran. Tehran, Iran. E-mail: habibazimi@yahoo.com

Abstract

Objective: The aim of this research is the critique of the hypertext elements of 42 Juridical and legal academic theses with the subject of "transplantation of human organs". The hypertextual elements of these academic theses such as title, abstract, structure and chapters are investigated in two ways: the degree of compliance of each with the research method and their duplication.

Methodology: The research method is descriptive-analytic and with a check-list tool. Statistical population of the research were chosen through the websites of the National Library and archives, and Iranian Research Institute for Information Science and Technology (IranDoc) regarding academic theses in the field of jurisprudence and the basics of Islamic law and University Law Sub-fields with the subject "transplantation of human organs".

Findings: The topic of "organ transplantation" in 90 percent of theses is the main issue and is the same. Nearly 40 percent of theses contain 6 elements of a structured abstract. Only 5 percent of the theses correspond to the number and content of the five chapters based on the research method. 15 percent have 5 sections and content is near to the content of the five sections, and 67.5 percent of the theses are less than or greater than 5 sections. In content, 57.5 percent of the theses were not introduced in any section, general, and research process. In 65 percent of them, there is no reference to the background research and 50 percent are without a suggestion.

Conclusion: According to the research findings, the results are "thesis creators (including author students, supervisors and advisors and university departments) did not pay much attention to the non-duplication of the academic theses topic and there was no comprehensive control and monitoring system to prevent duplication of the topic"; "each thesis abstract has a style tailored to the author's taste, meaning that most authors did not know at all what should be included in the abstract"; "in terms of content, in more than half of the theses in no chapter, generalities and research process are introduced and therefore the creator has not specified what policy he follows in his/her research"; "most of the theses do not mention the background of the research, that is, the author has not done any research in the research done to avoid duplication of work and presentation of purely duplicate content"; and "half of theses did not offer any

recommendation. In other words, the author has not been able to provide practical suggestions in the subject of his/her research according to the obtained results.

Keywords: Pathology of Theses, Transplantation of human organs, Jurisprudential and legal review, Hypertext elements.

Article type: Research

نقد و بررسی عناصر فرامتنی پایان‌نامه‌هایی با موضوع پیوند اعضا در فقه اسلامی و حقوق موضوعه

حبیب الله عظیمی

استادیار و مشاور علمی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تهران، ایران. رایانامه: habibazimi@yahoo.com

چکیده

مسئله پژوهش: نقد و بررسی عناصر فرامتنی ۴۲ پایان‌نامه فقهی و حقوقی با موضوع یکسان «پیوند اعضا» مسئله این پژوهش است. **روش:** روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و ابزار، سیاهه واری است. **اهداف:** بررسی میزان اختلاف دامنه موضوعی با استناد به عنوان آن‌ها؛ بررسی میزان مطابقت محتوای چکیده پایان‌نامه‌های مورد تحقیق با چکیده ساختار یافته؛ بررسی میزان مطابقت ساختار پایان‌نامه‌ها به لحاظ کمی و کیفی با تعداد و محتوای ۵ فصل پایان‌نامه. **یافته‌ها:** ۱- موضوع «پیوند اعضا» در ۹۰ درصد از پایان‌نامه‌های مورد پژوهش، موضوع اصلی و یکسان و رویکرد پژوهش در بالغ بر ۹۰ درصد از پایان‌نامه‌ها تقریباً یکسان و تکراری است؛ ۲- نزدیک به ۴۰ درصد از پایان‌نامه‌ها، ۶ عنصر الزامی چکیده ساختار یافته را در بر دارند؛ ۳- فقط ۵ درصد از پایان‌نامه‌ها منطبق با تعداد و محتوای فصول پنجگانه بر اساس روش تحقیق بوده و ۱۵ درصد هم مطابق با تعداد و نزدیک به محتوای فصول پنجگانه است و فصول ۶۷/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها نیز کمتر یا بیشتر از ۵ فصل بوده است. به لحاظ محتوایی، در ۵۷/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها در هیچ فصلی، کلیات و روند پژوهش معرفی نشده و در ۶۵ درصد از پایان‌نامه‌ها نیز اشاره‌ای به پیشینه پژوهش نشده و ۵۰ درصد از پایان‌نامه‌ها فاقد ارائه پیشنهاد هستند.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌ها، پیوند اعضا، بررسی فقهی و حقوقی، عناصر فرامتنی.

نوع مقاله: پژوهشی

مقدمه

در فضای جهانی شدن، زیربنای توسعه همه جانبه، پژوهش است. کشورهای پیشرفته جهان، یافتن راه‌حل برای چالش‌ها و مسائل و مشکلات پیش روی خود را با استفاده از منابع انسانی و مادی و امکانات موجود و با اجرای طرح‌های پژوهشی دقیق جستجو می‌کنند؛ و جهت تحقق اهداف توسعه‌ای خود، استفاده از یافته‌های پژوهشی را در برنامه‌ریزی‌ها و تعیین خط‌مشی‌های علمی در اولویت قرار می‌دهند.

در عصر حاضر که عصر دانایی و یا عصر انفجار اطلاعات نام گرفته است، انبوه اطلاعات (پراکنده یا دسته‌بندی شده) از طریق فناوری‌های پیشرفته و رو به توسعه‌ای همچون اینترنت و شبکه‌های اطلاع‌رسانی با سرعت و به سهولت یافت می‌شود. بنابراین در این دوره، صرف استخراج و داشتن اطلاعات نمی‌تواند مفید و کارساز باشد بلکه تجزیه و تحلیل و نحوه کاربرد اطلاعات مهم است (کومبیز، ۱۳۷۳، ص. ۲۱).

دانشمندان علوم بشری به ویژه علوم کتابداری در مسیر کمال علوم عقلی بشر، دستاوردهای علمی بشری را در قالب یک سلسله مراتب و فرایندی ارائه نموده‌اند. در این فرایند «داده»، پایین سطح فرایند قرار دارد و ماده خامی را ماند که اطلاعات از آن به دست می‌آید و در حقیقت داده‌ها معنا پیدا می‌کنند» (باد، ۱۹۹۲) سپس اطلاعات پس از پردازش به دانش و اطلاعات پالایش شده و پردازش شده به حکمت و خرد تبدیل می‌شود.

دانش از دیدگاه الوین تافلر^۱ در فرایند خاص حاصل می‌شود که عبارت است از:

داده (Data) ⇔ اطلاعات (Information) ⇔ دانش (Knowledge) ⇔ خرد (Wisdom).

داده: استنباط کلی آن است که داده، حقایق خام یا حقایق بی‌معنا است. وقتی این حقایق به صورت نماد نوشته شوند به داده تبدیل می‌شوند. داده در لحظه اول سازمان‌یافته، بی‌معنا یا نامربوط به نظر می‌رسد. داده یا نماد حقایق (خام) می‌توانند اعداد، آمارها یا صفات خاص افراد، مکان‌ها، چیزها، نظام‌های ارزشی، رویدادها و جز آن باشند. این اقلام داده‌ها در وضعیتی پردازش نشده یا پالایش نشده ارائه می‌شوند و تا زمانی که پراکنده باشند، فایده‌ای ندارند. فقط نظام می‌تواند داده‌ها یا نماد حقایق ضبط نشده را پردازش کند. داده در فرایند تبدیل، معنا پیدا می‌کند (داور پناه، ۱۳۸۲).

اطلاعات: اطلاعات به معنای نتیجه پردازش داده‌ها تلقی شده است. معنای توسعه‌یافته این تعریف، تبدیل داده به شکل سودمند یا مفید برای افراد در حل مسائل یا تصمیم‌گیری است. اطلاعات نه تنها دارای قابلیت تأثیرگذاری بر گیرنده هستند، بلکه خود نیز شکل خاصی دارند و برای هدف خاصی سازمان می‌یابند.

داده‌ها زمانی به اطلاعات تبدیل می‌شوند که ارائه‌دهنده آن‌ها معنی و مفهوم خاصی به آن‌ها ببخشد. با افزودن ارزش به داده‌ها، در واقع آن‌ها را به اطلاعات تبدیل می‌کنیم (داورپناه، ۱۳۸۲).

دانش: دانش، نه داده است و نه اطلاعات، هرچند که به هر دو مربوط است، اما تفاوت آن‌ها لزوماً ماهوی نیست و صرفاً از نظر مراتب با هم متفاوت هستند. دانش ترکیبی سازمان‌یافته از داده‌هاست که با مجموعه‌ای از قواعد، رویه‌ها و عملیات آموخته‌شده، از طریق مطالعه، تحقیق، مشاهده و تجربه به دست می‌آید. دانش را، تلفیق تفکر با اطلاعات تعریف کرده‌اند. در واقع تفسیری فردی از اطلاعات بر پایه تجربیات، مهارت‌ها و توانمندی‌های شخصی است (حاجی زین‌العابدینی، ۱۳۸۷، ص. ۲۹).

حکمت (خرد): یمین‌فیروز، خرد را پیگیری دانش همراه با تحولات، تجربیات و رسیدن به اهداف تلقی کرده است (۱۳۸۲). به عبارت جامع‌تر، حکمت، آخرین مرحله حرکت از دانش به خرد و کمال است. خرد همان کاربرد دانش است (نوروزی و عبدالمجید، ۱۳۸۷، ص. ۹۷). درک اصول اساسی حاکم بر الگوهای نشانگر دانش، در نهایت به خرد می‌انجامد. وابستگی خرد به زمینه و استقلال مطلق آن محرز است؛ چه اصول فوق‌ابدی و تردیدناپذیرند. خرد پاسخ به چرایی است؛ دانش پاسخ به چگونگی و اطلاعات پاسخ به پرسش‌هایی در مورد زمان، مکان و چیستی است (مرجانی، ۱۳۹۶).

به اختصار می‌توان گفت: داده، همان اطلاعات پراکنده و انبوهی است که ما در هر موضوع از رسانه‌ها و ابزارهای گوناگون با آن روبه‌رو هستیم. اطلاعات، صورت طبقه‌بندی و تحلیل علمی شده داده‌هاست. دانش، صورت‌های استنتاج و کشف شده جدیدی است که بر بنیان اطلاعات دقیق و صحیح و منطبق با روش‌شناسی علمی خاص خود حاصل می‌شود. خرد، ابزاری است که در کل این فرایند به صورت تفکر انتقادی در تبدیل داده‌ها به اطلاعات و اطلاعات به دانش مورد استفاده قرار می‌گیرد اما مقصود از آن به عنوان هدف نهایی، نگرش مستقل، منطقی و علمی ای است که برای یک پژوهشگر متفکر به وجود می‌آید.

با توجه به اهمیت دانش در این دوران، اصالت و ارزش هر پژوهشی به میزان تولید دانش و یا بسترسازی آن پژوهش برای تولید یا گسترش دانش است. از این روی هدف از پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌های دانشگاهی باید کشف عرصه‌ها و افق‌های جدید در دانش بشری و توسعه آن باشد. انتظار می‌رود محتوای پایان‌نامه‌های دانشگاهی دربردارنده صورت‌های استنتاج و کشف شده جدیدی باشند که بر بنیان اطلاعات دقیق و صحیح و منطبق با روش‌شناسی علمی حاصل شده باشند؛ و دانشجو در فرایند تحقیق و تدوین پایان‌نامه، تفکر را با اطلاعات تلفیق نماید و در مسیر تولید دانش قرارگیرد، و در او نگرش علمی و منطقی مستقل به وجود آید.

امروزه پژوهش از جدی‌ترین نیازهای کشور ماست و این نیاز ناشی از قراردادن توسعه به عنوان محور همه برنامه‌ها و اقدام‌هاست. تحقیق و توسعه در واقع فرایندهای لازم و ملزوم یکدیگرند. پیش شرط توسعه در

همه ابعاد، شناخت جامع و دقیق وضعیت موجود و مطلوب است چنین شناختی جز با پژوهش به معنای درست آن حاصل نمی‌شود (موسوی و دیگران، ۱۳۹۰).

در دانشگاه، پژوهش در بعد دانشجویی اصلی‌ترین نمود خود را در پایان‌نامه نمایان ساخته و حجم زیادی از پژوهش‌های دانشگاهی در قالب پایان‌نامه ارائه می‌گردد و بسیاری از مقاله‌های علمی، برگرفته از همین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هستند. بنابراین پایان‌نامه‌ها نقش مهمی در تولید دانش جدید ایفا می‌کنند و پایان‌نامه‌ها نه تنها تمرین پژوهش برای دانشجویان است بلکه خود یکی از روش‌های تولید دانش جدید به شمار می‌آید (منصوریان، ۱۳۸۹). یکی دیگر از کارکردهای پژوهش حل مسئله است. ماهیت و نوع مسئله در تعیین جهت‌گیری‌های پژوهش در پاسخ تقاضا برای همان مسئله مؤثرند. چه بسا جهت‌دهی علایق و زمینه تخصصی استادان راهنما در پروژه‌های دانشجویی و عدم تناسب با نیازهای روز جامعه ممکن است علت اصلی آرتیو شدن و عدم کاربست بسیاری از گزارش‌های پژوهشی باشد. از همه پژوهش‌های علمی انتظار می‌رود پاسخگوی نیاز صنعت یا جامعه بوده و مشکلی واقعی را حل کنند (حسینقلی زاده، ۱۳۹۰).

دانشگاه‌ها به دلیل حضور اعضای هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی دارای توان بالقوه‌ای در اجرای طرح‌های پژوهشی هستند که بخشی از آن طرح‌ها به صورت پایان‌نامه‌ها انجام می‌گیرند. تحقیق و تدوین پایان‌نامه‌های دانشگاهی که با نظارت اساتید با تجربه، توسط پژوهش دانشجویانی صورت می‌گیرد که تلاش می‌کنند تا قدرت ابتکار، اعتماد به نفس و پشتکار را با روح پژوهش در هم آمیخته و یک اثر پژوهشی و علمی مفید را به عنوان توانمندی پژوهشی از خود به یادگار بگذارند؛ فرصت خوبی است که بخشی از نیازهای پژوهشی جامعه و کشور را مرتفع سازند.

بی‌شک پژوهش‌های بنیادی، تأسیس و بنیان‌گذاری شاخه‌ای از دانش و یا توسعه آن را دربرمی‌گیرد و پژوهش‌های کاربردی نیز مسئله محور بوده و دربردارنده راه‌حل علمی برای مشکلات و چالش‌های پیش روی جامعه می‌باشند.

آنچه امروز به شکل یک مشکل جدی ریشه دوانده، بی‌توجهی به نقش کاربردی پایان‌نامه‌ها و فاصله گرفتن از حالت ایده‌آل آن‌ها در جامعه علمی کشور می‌باشد. در بسیاری از پایان‌نامه‌ها دانش جدیدی به مجموعه دانش کشور افزوده نمی‌شود، زمان و هزینه بیهوده قابل توجهی برای کارهای تکراری به هدر می‌رود و کمتر پایان‌نامه‌ای وجود دارد که مسئله آن با احساس مشکل شکل گرفته باشد (مطلبی، ۱۳۸۸).

نقد و بررسی عناصر فرامتنی پایان‌نامه‌های فقهی و حقوقی با موضوع یکسان «پیوند اعضا» مسئله پژوهش حاضر است. عناصر فرامتنی این پایان‌نامه‌ها همچون عنوان، چکیده، ساختار و فصول از دو جهت میزان انطباق هر کدام با روش تحقیق و تکراری بودن آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جامعه آماری پژوهش

در این پژوهش، وب‌گاه سازمان اسناد و کتابخانه ملی (نرم‌افزار رسا) و پایگاه اطلاعات علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایراندک) در خصوص پایان‌نامه‌های رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی و گرایش‌های مختلف حقوق با موضوع «پیوند اعضا» مورد جستجو قرار گرفت؛ و در این دو پایگاه اطلاعاتی که اولی (کتابخانه ملی) دربردارنده نسخه دیجیتال پایان‌نامه‌های دانشگاه آزاد اسلامی و دومی (ایراندک) دربردارنده نسخه دیجیتال پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های دولتی (به جز دانشگاه تهران) می‌باشند، جستجو با شیوه سرشماری و با کلیدواژه‌های: «پیوند اعضا، پیوند عضو، خرید و فروش اعضا، مرگ مغزی، سلطه انسان بر اعضا، مسائل پزشکی جدید، مسائل مستحدثه پزشکی، پاسخگویی فقه، رفتار و اعمال پزشکی، سلب حیات» و در بازه زمانی ۱۳۷۰ تا ۱۳۹۶ صورت گرفت که مجموعاً ۴۲ پایان‌نامه در همین موضوع یافته شد که مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

روش پژوهش

روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی و با ابزار سیاهه واری است که پس از طراحی چند سیاهه واری جداگانه پیرامون هرکدام از عناصر فرامتنی (تعیین دامنه موضوعی پایان‌نامه‌ها با استناد عنوان، رویکرد فقهی یا حقوقی پژوهش با استناد به عنوان، محتوای چکیده‌ها، ساختار پایان‌نامه‌ها به لحاظ کمی، ساختار پایان‌نامه‌ها به لحاظ کیفی) اطلاعات مرتبط با عناصر فرامتنی پایان‌نامه‌های مورد نظر در سیاهه وارد شد و پس از استخراج نتایج سیاهه در جداول مختلف، یافته‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

به جهت اطمینان از میزان همپوشانی و تکراری بودن بخش‌هایی از محتوای فصول پایان‌نامه‌های مورد پژوهش، تلاش شد تا پس از دسترسی به نسخه‌های دیجیتال و تمام متن پایان‌نامه‌ها، پیش از درج یافته‌های استخراج شده از سیاهه واری در جداول، یافته‌های استخراج شده از عناصر فرامتنی با محتوای فصول کنترل گردد و پس از تأیید صحت اطلاعات، درج و مورد بحث قرار گیرند.

اهداف پژوهش

۱. تشخیص میزان اختلاف دامنه موضوعی پایان‌نامه‌های مورد بررسی با استناد به عنوان آن‌ها
۲. شناسایی میزان تفاوت رویکرد پژوهش در پایان‌نامه‌های مورد پژوهش به لحاظ فقهی و حقوقی
۳. تشخیص میزان مطابقت محتوای چکیده پایان‌نامه‌های مورد پژوهش با چکیده ساختار یافته

۴. شناسایی میزان مطابقت ساختار پایان‌نامه‌های مورد پژوهش به لحاظ کمی و کیفی با تعداد و محتوای ۵ فصل پایان‌نامه

پرسش‌های اصلی پژوهش

۱. اختلاف دامنه موضوعی پایان‌نامه‌های مورد بررسی با استناد به عنوان آن‌ها به چه میزان است؟
  ۲. تفاوت رویکرد پژوهش پایان‌نامه‌ها به لحاظ فقهی و حقوقی چگونه است؟
  ۳. مطابقت محتوای چکیده پایان‌نامه‌های مورد تحقیق با چکیده ساختار یافته به چه میزان است؟
  ۴. میزان مطابقت ساختار پایان‌نامه‌های مورد تحقیق به لحاظ کمی و کیفی با تعداد و محتوای ۵ فصل پایان‌نامه چگونه است؟
- پرسش فرعی:** نسبت توزیع پایان‌نامه‌های مورد تحقیق در دانشگاه‌های دولتی و آزاد چگونه است؟

پیشینه پژوهش

غلامی نژاد و قبول (۱۳۸۶) در مقاله «آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های زبان و ادبیات فارسی» پس از بررسی ۳۴۵۰ پایان‌نامه رشته زبان و ادبیات فارسی مواردی همچون: عدم وجود کلان‌نگری علمی-ادبی، نبود طرح پایان‌نامه علمی و تعریف شده، نبود روش مشخص علمی-پژوهشی، انتخاب موضوع‌های کلی و انجام موضوع‌های تکراری را از جمله مشکلات پایان‌نامه‌های مورد بررسی دانسته است.

ایمان پور و ناظری (۱۳۹۵) در مقاله «آسیب‌شناسی عنوان‌گزینی در پژوهش‌های دانشگاهی، مطالعه موردی: پایان‌نامه‌های رشته تاریخ» به میزان انطباق عناوین پایان‌نامه‌های رشته تاریخ و آسیب‌شناسی آن‌ها پرداخته و مهمترین آسیب‌های عنوان‌گزینی در پایان‌نامه‌های رشته تاریخ را طولانی بودن، کاربرد کلمات بی‌نقش، عدم انطباق با زبان معیار و کاربرد موضوع به جای عنوان دانسته‌اند.

خسروی و دیگران در مقاله «آسیب‌شناسی عدم همخوانی موضوعات پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد علوم تربیتی با نیاز جامعه» با توزیع پرسشنامه در میان ۳۰ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های اصفهان و تحلیل پاسخ آن‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که از نظر اعضای هیئت علمی، موانع دانشجویی و دانشگاهی در ایجاد همخوانی بین موضوعات پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد با نیازهای جامعه مؤثر هستند و ۱- ارتباط محدود دانشگاه با صنعت، جامعه و سازمان‌ها در سطح کلان و ۲- توانایی محدود دانشجویان در حوزه

روش‌شناسی تحقیق و ۳- ضعف آشنایی دانشجویان با موضوعات مناسب برای پژوهش را مهمترین آسیب دانسته‌اند.

لطف آبادی و دیگران (۱۳۸۶) در مقاله «بررسی آموزش روش‌شناسی پژوهش در روان‌شناسی و علوم تربیتی در ایران» به این نتیجه رسیده است که دانشجویان به دلیل عدم آموزش درست، تسلط و درک کافی از روش‌های پژوهشی ندارند و نمی‌توانند انواع روش‌های پژوهشی را به چه نحوی در تحقیقات خود به کار ببرند.

گریفین^۱ و همکاران (۲۰۱۱) در مقاله «فعایتهای انتشاراتی دانشجویان پزشکی در مدارس پزشکی بریتانیا: تجارب، نگرش‌ها و موانع انتشار» معتقدند تنها جوامعی می‌توانند خود را با سیر تحقیقات علوم تطبیق دهند که فرهنگ پژوهش محوری را در جامعه دانشگاهی خود با سیر تغییرات علوم تطبیق دهند و فرهنگ پژوهش محوری را در جامعه دانشگاهی خود نهادینه کرده و انجام پژوهش علمی کاربردی را به عنوان محور اصلی تحصیل دانشجویان قرار داده باشند.

امین^۲ و همکاران (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان «دانش، نگرش‌ها و موانع مربوط به مشارکت دانشجویان در پژوهش در دانشگاه»، برخی از موانع مرتبط با پژوهش را پایین بودن سطح انگیزه برای انجام پژوهش، بروکراسی زائد اداری، کمبود وقت، آموزش و مشوق‌ها دانسته‌اند.

جمع‌بندی پیشینه: در پژوهش‌های انجام شده در خصوص آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های دانشگاهی، محققان کوشیده‌اند تا با بررسی نمونه‌هایی از پایان‌نامه‌ها یا تحقیقات دانشگاهی مرتبط با یک رشته و گرایش خاص، آن‌ها را آسیب‌شناسی نموده و برخی از مشکلات و موانع پیش روی را ذکر نمایند. مشکلاتی که در پژوهش‌های انجام شده به آن‌ها اشاره شده، مشکلاتی فراگیر می‌باشند که در نظام آموزش عالی کشور باید برای آن‌ها راهکارهای مناسب اندیشیده شود؛ مشکلاتی از قبیل: عدم وجود کلان نگر علمی-ادبی، نبود روش مشخص علمی-پژوهشی، انجام موضوع‌های تکراری، کاربرد موضوع به جای عنوان، توانایی محدود دانشجویان در حوزه روش‌شناسی تحقیق، ضعف آشنایی دانشجویان با موضوعات مناسب برای پژوهش، عدم آموزش درست دانشجویان و در نتیجه عدم تسلط و درک کافی از روش‌های پژوهشی توسط آنان، قرارنگرفتن انجام پژوهش‌های علمی کاربردی به عنوان محور اصلی تحصیل دانشجویان، پایین بودن سطح انگیزه برای انجام پژوهش.

1. Griffin (publication practices of medical students at British medical schools: Experiences, attitudes and barriers to publish)

1. Griffin

2. Amin

با توجه به این که اولین اصل برای هر پایان‌نامه، انتخاب موضوع و جدید بودن و عدم تکراری بودن آن می‌باشد، لازم است پژوهشی (همچون پژوهش حاضر) در خصوص یک موضوع خاص صورت گیرد تا با نقد و بررسی تعدادی از پایان‌نامه با موضوع یکسان، آسیب‌های گام نخست تحقیق دانشگاهی یعنی انتخاب موضوع جدید و تکراری نبودن آن شناسایی شود و با ارائه راهکارهای مناسب از بروز نواقص و اشکالات مشابه در پایان‌نامه‌های بعدی جلوگیری شود.

یافته‌های پژوهش

پس از بررسی اطلاعات درج شده در سیاهه واری و دسته‌بندی و استخراج آن‌ها بر اساس پرسش‌ها، یافته‌های پژوهش در قالب پاسخ به پرسش‌ها در جداول زیر ارائه می‌شود.

پاسخ به پرسش نخست: اختلاف دامنه موضوعی پایان‌نامه‌های مورد بررسی با استناد به عنوان

آن‌ها به چه میزان است؟

میزان اختلاف دامنه موضوعی ۴۲ پایان‌نامه مورد تحقیق در موضوع «پیوند اعضا» با استناد به عنوان

پایان‌نامه‌ها در جدول زیر نشان داده می‌شود:

جدول ۱. میزان اختلاف دامنه موضوعی پایان‌نامه‌های مورد بررسی با استناد به عنوان آن‌ها

درصد	تعداد	نمونه‌هایی از عناوین پایان‌نامه	دامنه موضوع مطابق با عنوان پایان‌نامه‌ها
۵۰	۲۱	پیوند اعضا/ خرید و فروش اعضای بدن/ سلطه انسان بر اعضایش	بررسی موضوع (پیوند اعضا) به صورت کلی
۳۱	۱۳	مرگ مغزی/ پیوند عضو پس از قصاص و حد/ اجازه ورثه در پیوند اعضا	بررسی موضوع (پیوند اعضا) به صورت جزئی
۹/۵	۴	مسائل مستحدثه پزشکی (پیوند اعضا، سقط جنین و ...)	پیوند اعضا بخشی از موضوع پایان‌نامه
۹/۵	۴	پاسخگویی فقه به نیازهای جدید/ رفتار و اعمال پزشکی/ سلب حیات از خود/ قراردادهای راجع به حقوق شخصیت	پیوند اعضا موضوع فرعی پایان‌نامه است
۱۰۰	۴۲ پایان‌نامه		مجموع

یافته نخست: همچنان که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، موضوع «پیوند اعضا» در ۹۰ درصد از

پایان‌نامه‌های مورد پژوهش، موضوع اصلی است. بدین نحو که در ۵۰ درصد از آن‌ها موضوع و عنوان پایان‌نامه

عیناً یکسان و تکراری است و در ۴۰ درصد دیگر آن‌ها فقط عنوان پایان‌نامه کمی متفاوت از بقیه است، لکن

بخش عمده‌ای از موضوع پایان‌نامه‌ها یکسان و تکراری است و تنها در ۹/۵ درصد از پایان‌نامه‌های مورد پژوهش، موضوع آن‌ها کاملاً یکسان و تکراری نیست.

تحلیل یافته نخست: با توجه به تکراری بودن موضوع «پیوند اعضا» در ۹۰ درصد از پایان‌نامه‌های مورد پژوهش می‌توان چنین نتیجه گرفت که پدید آوردندگان پایان‌نامه (اعم از دانشجوی مؤلف، استادان راهنما و داور و گروه آموزشی دانشگاه) دقت چندانی در خصوص تکراری نبودن موضوع پایان‌نامه نداشته و سیستم کنترلی و نظارتی مناسب و مطمئن در جهت جلوگیری از تکراری بودن موضوع در دسترس آنان نبوده و یا به کار گرفته نشده است.

پاسخ به پرسش دوم: میزان تفاوت رویکرد پژوهش به لحاظ فقهی و حقوقی چگونه است؟

توزیع فراوانی رویکرد پژوهشی ۴۲ پایان‌نامه مورد تحقیق به لحاظ فقهی و حقوقی در جدول زیر ارائه می‌شود.

جدول ۲. توزیع فراوانی رویکرد پژوهشی پایان‌نامه‌ها به لحاظ فقهی و حقوقی

ردیف	رویکرد پژوهشی پایان‌نامه مطابق با عنوان	تعداد	درصد
۱	بررسی فقهی و حقوقی	۲۰	۴۷/۶
۲	بررسی فقهی	۶	۱۴/۳
۳	بررسی حقوقی	۷	۱۶/۷
۴	بین اسلام و سایر اهل کتاب	۳	۷/۱
	در قوانین کشورهای اسلامی و غیراسلامی		
	در حقوق ایران و یک کشور دیگر (همانند عراق)		
۵	تعیین نشدن رویکرد در عنوان پایان‌نامه	۵	۱۱/۹
۶	بررسی از دیدگاه اسلام	۱	۲/۴
۷	مجموع	۴۲	۱۰۰
		پایان‌نامه	

یافته دوم: مطابق با اطلاعات درج شده در جدول فوق:

(۱) در ۴۷/۶ درصد از پایان‌نامه‌های مورد پژوهش رویکرد پژوهشی «بررسی فقهی و حقوقی پیوند اعضا» و کاملاً یکسان است.

(۲) در ۳۱ درصد از پایان‌نامه‌ها رویکرد پژوهش، فقهی یا حقوقی است و اگرچه در ۱۱/۹ درصد از پایان‌نامه‌های مورد تحقیق، رویکرد پژوهش در عنوان ذکر نشده لکن با بررسی محتوای آن پایان‌نامه‌ها معلوم شد که عملاً رویکرد پژوهشی آن‌ها نیز فقهی یا حقوقی است یعنی در مجموع، رویکرد پژوهش در ۴۲/۹ درصد از پایان‌نامه‌ها، فقهی یا حقوقی و تقریباً یکسان است.

۳) فقط در ۷/۱ درصد از پایان‌نامه‌های مورد پژوهش رویکرد پژوهش، تطبیقی و متفاوت با رویکرد مابقی پایان‌نامه‌هاست.

تحلیل یافته دوم: با توجه به این که در نزدیک به ۴۸ درصد از پایان‌نامه‌ها، رویکرد پژوهش «بررسی فقهی و حقوقی پیوند اعضا» بوده و در نزدیک به ۴۳ درصد از آن‌ها رویکرد پژوهش، فقهی یا حقوقی است و فقط در ۷ درصد از آن‌ها رویکرد پژوهش متفاوت با رویکرد پایان‌نامه‌های مشابه دیگر می‌باشد؛ می‌توان نتیجه گرفت که رویکرد پژوهش در بالغ بر ۹۰ درصد از پایان‌نامه‌ها تقریباً یکسان و تکراری است و این بدان معنی است که پدیدآورندگان پایان‌نامه‌های مورد تحقیق، انگیزه‌ای حتی در جهت تغییر رویکرد پژوهش خود با موضوعات مشابه نداشته‌اند. چرا که تغییر رویکرد، همچون تطبیقی بودن پژوهش بین حقوق و قوانین موضوعه ایران با حقوق و قوانین موضوعه کشورهای دیگر یا ادیان دیگر نیاز به تحقیق و تلاش بیشتر و احتمالاً تسلط به زبان‌های دیگر داشته است.

پاسخ به پرسش سوم: مطابقت محتوای چکیده پایان‌نامه‌های مورد تحقیق با چکیده ساختار

یافته به چه میزان است؟

با توجه به این که یکی از پایان‌نامه‌ها فاقد چکیده می‌باشد به همین لحاظ محتوای چکیده‌های ۴۱

پایان‌نامه مورد تحقیق در جدول زیر نشان داده می‌شود:

جدول ۳. محتوای چکیده پایان‌نامه‌های مورد تحقیق

ردیف	محتوای چکیده	تعداد	درصد
۱	طرح و بیان مسئله	۳۰	۷۳/۲
۲	هدف	۱۱	۲۶/۸
۳	روش	۱۱	۲۶/۸
۴	یافته‌ها	۶	۱۴/۶
۵	نتیجه	۲۰	۴۸/۸
۶	واژگان کلیدی	۲۰	۴۸/۸
۷	میانگین موارد ۶ گانه فوق (عناصر موجود در چکیده ساختاریافته)	۱۶/۳	۳۹/۷۵
۸	اهمیت و ضرورت	۱۸	۴۳/۹
۹	ساختار و فصول	۷	۱۷

یافته سوم: همچنان که در جدول فوق مشاهده می‌شود: ۷۳/۲ درصد از چکیده‌ها حاوی بیان مسئله،

۲۶/۸٪ آن‌ها مشتمل بر هدف و روش و تنها ۱۴/۶٪ آن‌ها حاوی یافته‌ها و ۴۸/۸٪ آن‌ها دربردارنده نتیجه و

واژگان کلیدی می‌باشند. در مجموع به طور میانگین، نزدیک به ۴۰٪ از پایان‌نامه‌ها، ۶ عنصر الزامی چکیده ساختار یافته (طرح و بیان مسئله، هدف، روش، یافته‌ها، نتیجه و واژگان کلیدی) را دارند.

تحلیل یافته سوم: با بررسی در ۴۲ پایان‌نامه مورد بررسی، هیچ چکیده‌ای ساختار یافته (منطبق بر روش تحقیق) مشتمل بر: طرح و بیان مسئله، هدف، روش، یافته‌ها، نتیجه و واژگان کلیدی یافت نشد. محتوای چکیده در این پایان‌نامه‌ها کاملاً متفاوت با یکدیگر است و هرکدام شیوه‌ای متناسب با سلیقه پدیدآور را دارد. برخی از آن‌ها فقط دربردارنده یک عنصر اطلاعاتی است؛ مثلاً صرفاً حاوی نتیجه و یا مشتمل بر یافته‌ها و یا دربردارنده ساختار و فصول پایان‌نامه است. ۶۰ درصد از پایان‌نامه‌های مورد تحقیق، فاقد عناصر چکیده ساختار یافته (منطبق بر روش تحقیق) می‌باشند و این بدان معنی است که بیشتر دانشجویان، از این که در چکیده چه مطالبی باید درج شود، اطلاعی نداشته‌اند و اساتید راهنما و داور هم یا انگیزه‌ای و یا فرصتی برای کنترل و اصلاح ساختار چکیده نداشته‌اند.

پاسخ به پرسش چهارم: میزان مطابقت ساختار پایان‌نامه‌های مورد بررسی به لحاظ کمی و

کیفی (تعداد و محتوای فصول) با فصول پنجگانه پایان‌نامه - منطبق بر روش تحقیق - چقدر است؟

در پاسخ به این پرسش هر کدام از مطابقت‌های کمی و کیفی در ۲ جدول جداگانه زیر بررسی می‌گردد. لازم به ذکر است که محتوای فصول و متن ۴۰ پایان‌نامه از ۴۲ پایان‌نامه مورد بررسی، قابل دسترسی بود که اطلاعات دو جدول زیر نیز بر مبنای همین ۴۰ پایان‌نامه، ارائه می‌گردد:

جدول ۴. میزان مطابقت کمی ساختار پایان‌نامه‌ها با فصول پنجگانه روش تحقیق

ردیف	عدد فصول	تعداد پایان‌نامه	درصد
۱	۵ فصل منطبق بر روش تحقیق (کلیات و معرفی پژوهش/ مبانی نظری و پیشینه /روش‌شناسی/یافته‌ها/ نتیجه‌گیری و پیشنهاد)	۲	۵
۲	۵ فصل نزدیک به روش تحقیق (۱. کلیات و ... ۵. نتیجه‌گیری و پیشنهاد)	۶	۱۵
۳	۵ فصل متفاوت با روش تحقیق	۵	۱۲/۵
	کمتر از ۵ فصل	۸ ۹ ۷	۶۰
	بیشتر از ۵ فصل	۲ ۱	۷/۵
		۳	۱۰۰
۴	مجموع	۴۰	۱۰۰

جدول ۵. میزان مطابقت کیفی و محتوایی ساختار پایان‌نامه‌ها با فصول پنجگانه روش تحقیق

ردیف	فصول پایان‌نامه مطابق با روش تحقیق		تعداد	میانگین	درصد
۱	فصل اول: کلیات/ معرفی پژوهش	بیان مسئله	۱۶	۱۷	۴۲/۵
		اهمیت و ضرورت مسئله	۱۸		
		اهداف	۲۰		
		پرسش‌ها	۱۸		
		فرضیه‌ها	۲۰		
		روش و ابزار تحقیق	۲۱		
		تعریف‌های عملیاتی/ مفاهیم	۱۰		
		کاربرد نهایی/ ساختار محتوایی	۱۳		
۲	فصل دوم	ادبیات پژوهش/ مبانی نظری	۳۸	۲۶	۶۵
		پیشینه پژوهش	۱۴		
۳	فصل سوم	روش‌شناسی	۱	۱	۲/۵
۴	فصل چهارم	یافته‌های پژوهش	۴۰	۴۰	۱۰۰
۵	فصل پنجم	نتیجه‌گیری	۳۷	۲۸/۵	۷۱/۲۵
		پیشنهادات	۲۰		
۶	ضمائم/ پیوست‌ها		۱۰	۱۰	۱۰

یافته چهارم پژوهش: آنچنان که در جدول ۴ مشاهده می‌شود به لحاظ ساختار ظاهری و تعداد فصول

پایان‌نامه‌های مورد پژوهش، فقط ۵ درصد از پایان‌نامه‌ها منطبق با تعداد و محتوای فصول پنجگانه بر اساس روش تحقیق بوده و ۱۵ درصد هم مطابق با تعداد و نزدیک به محتوای فصول پنجگانه بودند. در مجموع، تعداد فصول در ۲۷/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها مطابق با تعداد فصول پنجگانه بوده و فصول ۶۷/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها کمتر یا بیشتر از ۵ فصل بودند.

آنچنان که در جدول ۵ نشان داده می‌شود به لحاظ محتوای درج شده در فصول پایان‌نامه‌های مورد تحقیق، به طور میانگین ۴۲/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها، دربردارنده محتوای فصل نخست (کلیات و معرفی پژوهش)؛ ۶۵ درصد از آن‌ها مشتمل بر محتوای فصل دوم (مبانی نظری و پیشینه پژوهش)؛ ۲/۵ درصد دارای محتوای فصل سوم (روش‌شناسی)؛ ۱۰۰ درصد دارای محتوای فصل چهارم (یافته‌ها) و ۷۱/۲۵ درصد آن‌ها دارای محتوای فصل پنجم (نتیجه‌گیری و پیشنهادات) هستند.

تحلیل یافته‌های چهارم پژوهش: با استناد به داده‌های جداول ۴ و ۵ می‌توان چنین نتیجه گرفت:

الف) با توجه به آن که ساختار ظاهری به لحاظ تعداد و محتوای فصول، فقط ۲۰ درصد از پایان‌نامه‌ها مطابق یا نزدیک به فصول پنجگانه روش تحقیق است و در نزدیک به ۷۰ درصد از پایان‌نامه‌ها با تعداد فصول کمتر یا بیشتر از ۵ فصل هستند، نتیجه می‌شود که اکثر این پایان‌نامه‌ها صرفاً مطابق با سلیقه شخصی پدیدآور و

بدون رعایت روش پژوهش بوده و بیشتر پدید آورندگان این پایان‌نامه‌ها (اعم از دانشجویان مؤلف یا اساتید راهنما و داور) اطلاعی از روش پژوهش و یا اعتقادی به آن نداشته‌اند.

ب) به لحاظ محتوایی، در ۵۷/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها در هیچ فصلی، کلیات و روند پژوهش معرفی نشده و بنابراین پدیدآور مشخص نکرده در پژوهش خود دنبال چه چیزی است و چه مسیری را دنبال می‌کند؛ در ۶۵ درصد از پایان‌نامه‌ها اشاره‌ای به پیشینه پژوهش نشده یعنی پدیدآور هیچ جستجویی در پژوهش‌های انجام شده نکرده تا از موازی کاری و ارائه مطالب صرفاً تکراری جلوگیری کند و ۵۰ درصد از پایان‌نامه‌ها فاقد ارائه پیشنهاد می‌باشد یعنی پدید آور در موضوع پژوهش کاربردی خود نتوانسته با توجه به نتایج به دست آمده، پیشنهادهایی را مطرح کند که این حاکی از عدم اطلاع وی به لزوم ارائه پیشنهاد و یا عدم اشراف وی بر محتوای پایان‌نامه جهت ارائه پیشنهاد می‌باشد.

پاسخ به سؤال فرعی: نسبت توزیع پایان‌نامه‌های مورد تحقیق در دانشگاه‌های دولتی و آزاد

چگونه است؟ نسبت توزیع ۴۲ پایان‌نامه مورد تحقیق (در موضوع پیوند اعضا) در دانشگاه‌ها و سال دفاع

آنها در ۲ جدول زیر نشان داده می‌شود

جدول ۶. نسبت توزیع پایان‌نامه‌های مورد تحقیق در دانشگاه‌های دولتی و آزاد

ردیف	نوع دانشگاه	تعداد	درصد
۱	آزاد	۲۲	۵۲/۵
۲	دولتی و پیام‌نور	۱۶	۳۸
۳	هیأت امنایی	۳	۷
۴	غیرانتفاعی	۱	۲/۵
۵	مجموع	۴۲	۱۰۰

جدول ۷. سال‌های دفاع پایان‌نامه‌های مورد تحقیق

ردیف	سال‌های دفاع	تعداد	درصد
۱	۱۳۹۶-۱۳۹۰	۱۸	۴۳
۲	۱۳۸۹-۱۳۸۰	۲۰	۴۷/۵
۳	۱۳۷۹-۱۳۷۰	۴	۹/۵
۴	مجموع	۴۲	۱۰۰

همچنان که در جداول ۶ و ۷ نشان داده شده، ۵۲/۵ درصد از پایان‌نامه‌های مورد تحقیق مربوط به دانشگاه آزاد و ۴۵ درصد آنها متعلق به دانشگاه‌های دولتی، پیام‌نور و هیأت امنایی است. بیشتر پایان‌نامه‌ها متعلق به دهه ۸۰ (۴۷/۵٪) و دهه ۹۰ (۴۳٪) هستند.

تحلیل یافته‌ها: با توجه به این که تفاوت معناداری بین نسبت توزیع پایان‌نامه‌های با موضوع یکسان و تکراری مابین دانشگاه‌های آزاد و دولتی نیست، می‌توان نتیجه گرفت که میزان حساسیت و دقت و کنترل گروه‌های آموزشی دانشگاه‌های دولتی و آزاد نسبت به عدم تکراری بودن موضوع پایان‌نامه‌ها تقریباً یکسان است و با توجه به این که بیشتر پایان‌نامه‌های با موضوع یکسان و تکراری مورد تحقیق در دهه‌های ۹۰ و ۸۰ هستند می‌توان نتیجه گرفت که به موازات گسترش کمی رشته‌های دانشگاهی و افزایش دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دهه‌های ۸۰ و ۹۰، به همان میزان بر افت کیفی تحقیقات دانشگاهی و انجام پایان‌نامه‌های تکراری افزوده شده است.

جمع‌بندی یافته‌ها و نتیجه‌گیری

الف) یافته‌ها

یافته‌های به دست آمده از نقد و بررسی ۴۲ پایان‌نامه مورد تحقیق در موضوع «پیوند اعضا» به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱. **موضوع مطابق با عنوان پایان‌نامه‌ها:** موضوع «پیوند اعضا» در ۹۰ درصد از پایان‌نامه‌های مورد پژوهش، موضوع اصلی است یعنی بخش عمده‌ای از موضوع پایان‌نامه‌ها یکسان و تکراری است و تنها در ۹/۵ درصد از پایان‌نامه‌های مورد پژوهش، موضوع آن‌ها کاملاً یکسان و تکراری نیست.

نزدیک به ۴۸ درصد از پایان‌نامه‌ها، رویکرد پژوهش «بررسی فقهی و حقوقی پیوند اعضا» بوده و در نزدیک به ۴۳ درصد از آن‌ها رویکرد پژوهش، فقهی یا حقوقی است و فقط در ۷ درصد از آن‌ها رویکرد پژوهش متفاوت با رویکرد پایان‌نامه‌های مشابه دیگر می‌باشد. یعنی رویکرد پژوهش در بالغ بر ۹۰ درصد از پایان‌نامه‌ها تقریباً یکسان و تکراری است.

۲. **چکیده‌ها:** به طور میانگین، نزدیک به ۴۰ درصد از پایان‌نامه‌ها، ۶ عنصر الزامی چکیده ساختار یافته (طرح و بیان مسئله، هدف، روش، یافته‌ها، نتیجه و واژگان کلیدی) را در بر دارند و ۶۰ درصد از این پایان‌نامه‌ها، فاقد عناصر چکیده ساختار یافته (منطبق بر روش تحقیق) هستند.

۳. **ساختار و محتوای فصول پایان‌نامه‌ها:** به لحاظ ساختار ظاهری و تعداد فصول، فقط ۵ درصد از پایان‌نامه‌ها منطبق با تعداد و محتوای فصول پنجگانه بر اساس روش تحقیق بوده و ۱۵ درصد هم مطابق با تعداد و نزدیک به محتوای فصول پنجگانه هستند و فصول ۶۷/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها کمتر یا بیشتر از ۵ فصل هستند.

به لحاظ محتوای درج شده در فصول پایان‌نامه‌های مورد تحقیق، به طور میانگین ۴۲/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها، دربردارنده محتوای فصل نخست (کلیات و معرفی پژوهش)؛ ۶۵ درصد از آن‌ها مشتمل بر محتوای فصل دوم (مبانی نظری و پیشینه پژوهش)؛ ۲/۵ درصد دارای محتوای فصل سوم (روش‌شناسی)؛ ۱۰۰ درصد دارای محتوای فصل چهارم (یافته‌ها) و ۷۱/۲۵ درصد آن‌ها دارای محتوای فصل پنجم (نتیجه‌گیری و پیشنهادات) هستند.

به لحاظ محتوایی، در ۵۷/۵ درصد از پایان‌نامه‌ها در هیچ فصلی، کلیات و روند پژوهش معرفی نشده و در ۶۵ درصد از پایان‌نامه‌ها نیز اشاره‌ای به پیشینه پژوهش نشده و ۵۰ درصد از پایان‌نامه‌ها فاقد ارائه پیشنهاد هستند.

۴. نسبت توزیع دانشگاه‌ها: ۵۲/۵ درصد از پایان‌نامه‌های مورد تحقیق مربوط به دانشگاه آزاد و ۴۵ درصد آن‌ها متعلق به دانشگاه‌های دولتی، پیام نور و هیئت امنایی است. بیشتر پایان‌نامه‌ها متعلق به دهه هشتاد (۴۷/۵٪) و دهه نود (۴۳٪) است.

(ب) نتایج: با توجه به یافته‌های پژوهش نتایج به دست آمده عبارتند از:

۱. پدید آورندگان پایان‌نامه‌ها (اعم از دانشجوی مؤلف، استادان راهنما و مشاور و گروه‌های آموزشی دانشگاه) دقت چندانی در خصوص تکراری نبودن موضوع پایان‌نامه نداشته و سیستم کنترلی و نظارتی جامع و کامل در جهت جلوگیری از تکراری بودن موضوع وجود نداشته و سیستم نظارتی ناقص موجود هم با جدیت به کار گرفته نشده است. مضاف بر آن که پدیدآورندگان پایان‌نامه‌های مورد بررسی، چندان انگیزه‌ای حتی در جهت تغییر رویکرد پژوهش خود با موضوعات مشابه نداشته‌اند.

۲. هرکدام از چکیده‌های پایان‌نامه‌ها، شیوه‌ای متناسب با سلیقه پدیدآور خود را دارد و این بدان معنی است که بیشتر پدیدآورندگان، از این که در چکیده چه مطالبی باید درج شود، اطلاعی نداشته‌اند. اکثر این پایان‌نامه‌ها صرفاً مطابق با سلیقه شخصی پدیدآور و بدون رعایت روش تحقیق بوده و بیشتر پدیدآورندگان این پایان‌نامه‌ها اطلاعی از روش تحقیق و یا اعتقادی به آن نداشته‌اند.

۳. به لحاظ محتوایی، در بیش از نیمی از پایان‌نامه‌ها در هیچ فصلی، کلیات و روند پژوهش معرفی نشده و بنابراین پدیدآور مشخص نکرده در پژوهش خود دنبال چه چیزی است و چه مسیری را دنبال می‌کند؛ در بیشتر پایان‌نامه‌ها اشاره‌ای به پیشینه پژوهش نشده است یعنی پدیدآور هیچ جستجویی در پژوهش‌های انجام شده نکرده تا از موازی کاری و ارائه مطالب صرفاً تکراری جلوگیری کند و نیمی از پایان‌نامه‌ها، فاقد ارائه پیشنهاد می‌باشد یعنی مؤلف در موضوع پژوهش کاربردی خود نتوانسته با توجه به نتایج به دست آمده،

پیشنهادهایی را مطرح کند که این حاکی از عدم اطلاع وی به لزوم ارائه پیشنهاد و یا عدم اشراف وی بر محتوای پایان‌نامه جهت ارائه پیشنهاد می‌باشد.

۴. میزان حساسیت و دقت و کنترل گروه‌های آموزشی دانشگاه‌های دولتی و آزاد نسبت به عدم تکراری بودن موضوع پایان‌نامه‌ها تقریباً یکسان است و با توجه به این که بیشتر پایان‌نامه‌های با موضوع یکسان و تکراری مورد تحقیق در دهه‌های ۹۰ و ۸۰ هستند می‌توان نتیجه گرفت که به موازات گسترش کمی رشته‌های دانشگاهی و افزایش دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دهه‌های اخیر، به همان میزان بر افت کیفی تحقیقات دانشگاهی و انجام پایان‌نامه‌های تکراری افزوده شده است.

ج) پیشنهادها

همان‌طور که از نتایج پژوهش حاضر بر می‌آید، دو مشکل عمده فراروی تحقیق و تدوین پایان‌نامه‌های دانشگاهی وجود دارد که عبارتند از: ۱. تکراری بودن موضوعات پایان‌نامه‌ها ۲. رعایت نشدن ساختار پژوهشی در پایان‌نامه‌ها.

برای پیشگیری از روند تولید پایان‌نامه‌های دانشگاهی با دو مشکل یاد شده، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. طراحی، تشکیل و تکمیل سامانه جامع و متمرکز پایان‌نامه‌های دانشگاهی و حوزوی.

در حال حاضر، پایگاه اطلاعات علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) مرجع قانونی ثبت عناوین پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های دولتی و دریافت نسخه دیجیتال آن‌ها می‌باشد. لکن اولاً برخی از دانشگاه‌های دولتی همچون دانشگاه تهران از ارسال نسخه دیجیتال پایان‌نامه‌های خود به این مرکز خودداری می‌کنند؛ و ثانیاً این پایگاه از دهه ۸۰ راه‌اندازی شده و اطلاعات پایان‌نامه‌های قبلی در این پایگاه موجود نیست؛ و ثالثاً دسترسی به اطلاعات و فایل پایان‌نامه‌های دانشگاه آزاد و پایان‌نامه‌های حوزه‌های علمیه را ندارد. از طرفی نسخه‌ای از پایان‌نامه‌های دفاع شده در دانشگاه آزاد به سازمان اسناد و کتابخانه ملی ارسال می‌شود و اطلاعات و نسخه دیجیتال آن‌ها در نرم‌افزار جامع این سازمان قابل دسترسی می‌باشد. با جمع اطلاعات پایان‌نامه‌های موجود در این دو پایگاه (پژوهشگاه علوم و فناوری و سازمان اسناد و کتابخانه ملی) و افزودن اطلاعات پایان‌نامه‌های دانشگاه تهران و پایان‌نامه‌های حوزوی و همکاری سازمان‌ها و نهادهای مربوطه می‌توان سامانه جامع و متمرکز پایان‌نامه‌های دانشگاهی و حوزوی را راه‌اندازی کرد.

۲. لزوم استعلام گروه‌های آموزشی دانشگاه از مراکز دیگر به جز ایرانداک همچون کتابخانه ملی تا قبل از راه‌اندازی سامانه جامع پایان‌نامه‌ها. در حال حاضر جهت ثبت عناوین پایان‌نامه‌های جدید و اطلاع از ثبت نشدن قبلی موضوع مشابه، دانشجویان تحصیلات تکمیلی صرفاً به پایگاه اطلاعات علمی پژوهشگاه علوم و

فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) مراجعه می‌کنند که این مراجعه اگرچه لازم هست ولی کافی نیست. مراجعه به سایت کتابخانه ملی می‌تواند تکمیل‌کننده چرخه واری از تکراری نبودن موضوع باشد.

۳. ممانعت از تصویب موضوعات تکراری در گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها پس از دریافت پاسخ استعلام‌ها. در حال حاضر تأییدیه ایرانداک در خصوص تکراری نبودن و یا اعلام تکراری بودن موضوع در برخی از دانشگاه‌ها صرفاً جنبه مشورتی و تشریفاتی دارد. لازم است پاسخ منفی این استعلام توسط گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها ضمانت اجرایی پیدا کند.

۴. راه‌اندازی گروه بررسی و تأیید موضوع پایان‌نامه‌ها در معاونت پژوهشی دانشگاه‌ها با همکاری گروه‌های کتابداری و کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها و برپایی کارگاه‌های آموزشی با همکاری کتابخانه ملی برای کارشناسان این گروه‌ها.

۵. گنج‌انیده شدن ۲ تا ۴ واحد پیش‌نیاز روش تحقیق و سمینار تحقیق در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری تمامی رشته‌های علوم انسانی و تدریس آن توسط اساتید مسلط به رشته تخصصی مربوطه.

۶. تهیه، تدوین و ابلاغ آئین‌نامه و دستورالعمل «نحوه تدوین پایان‌نامه و ساختار آن در رشته‌های علوم انسانی» با همکاری گروه‌های کتابداری دانشگاه‌ها توسط معاونت پژوهشی وزارت علوم و تحقیقات.

۷. لزوم اهتمام گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها به طراحی و تدوین و ابلاغ ساختار یکپارچه تدوین پایان‌نامه با در نظر داشتن فصول پنج‌گانه منطبق و یا حتی الامکان نزدیک به روش تحقیق همچون فصول زیر:

فصل اول: کلیات و معرفی پژوهش و روش‌شناسی؛ فصل دوم: پیشینه پژوهش و مبانی نظری و مفاهیم؛ فصل سوم: نظریه‌ها و آراء و نظریات دانشمندان و مباحث علمی مرتبط با موضوع؛ فصل چهارم: پاسخ به پرسش‌ها و یافته‌های پژوهش و فصل پنجم: نتایج و پیشنهادات.

سپاسگزاری

از رئیس محترم دانشگاه مذاهب اسلامی آقای دکتر محمد حسین مختاری که با برگزاری همایش ملی آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌ها در حوزه علوم انسانی و اسلامی در اسفند ۱۳۹۷ زمینه تحقیق و تدوین این مقاله را ایجاد کردند، همچنین از آقایان دکتر رضا خانی پور و دکتر عبدالحسین طالعی به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرات ارزشمند تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع

ایمان پور، محمدتقی؛ ناظری، محمدرضا (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی عنوان‌گزینی در پژوهش‌های دانشگاهی، مطالعه موردی: پایان‌نامه‌های رشته تاریخ. *دو فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری دانشگاه الزهراء*، ۱۷، پیاپی ۱۰۲، ۵-۳۲. باد، جان (۱۳۷۲). کتابخانه، اطلاعات و معنا. ترجمه محبوبه مهاجر، *فصلنامه کتاب*، ۴(۲)، ۱۳۳-۱۷۸.

- حاجی زین‌العابدینی، محسن (۱۳۸۷). نقش مدیریت اینترنت در اقتصاد دانش‌محور، مجموعه مقالات همایش کتابخانه‌ها: مراکز مدیریت دانش (نخستین: ۱۳۸۷) همدان: سپهر دانش.
- حسین قلی زاده، رضوان (۱۳۹۰). تناسب آموزش عالی با تأکید بر نقش اجتماعی دانشگاه در جامعه دانش‌محور. نامه آموزش عالی، ۱۳(۴)، ۱۲۱-۱۴۲.
- خسروی، مهوش؛ نیلی، محمدرضا؛ زمانی، بی بی عشرت (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی عدم همخوانی موضوعات پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد علوم تربیتی با نیاز جامعه. سومین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم اجتماعی. داور پناه، محمدرضا (۱۳۸۲). تحلیلی بر تبدیل داده به اطلاعات و دانش، فصلنامه کتاب، ۱۱۴(۱)، ۷۳.
- غلامی نژاد، محمدعلی؛ قبول، احسان (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های زبان و ادبیات فارسی. پژوهشنامه زبان و ادب فارسی (گوه‌رگویا)، ۱۸۱-۱۹۲.
- کومبز، فیلیپ (۱۳۷۳). بحران جهانی تعلیم و تربیت، ترجمه فرید آل آقا. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ دوم.
- لطف آبادی، حسین؛ نوروزی، وحیده؛ حسینی، نرگس (۱۳۸۶). بررسی آموزش روش‌شناسی پژوهش در روان‌شناسی و علوم تربیتی در ایران. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی در ایران، ۲۱(۶)، ۱۰۹-۱۴۰.
- مرجانی، عباس (۱۳۹۶). تحلیلی بر مقوله دانش و حکمت (خرد) از منظر علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و اسلام، نشریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها موزه‌ها و مراکز اسناد استان قدس رضوی، ۹ (۳۴-۳۵)، ۱-۲۲.
- مطلبی، داریوش (۱۳۸۸). انتخاب موضوع: نیاز یا تفنن. کتاب ماه (کلیات)، ۴، ۲۶-۲۷.
- منصوریان، یزدان (۱۳۸۹). صد نکته در پایان‌نامه نویسی. کتاب ماه (کلیات)، ۴، ۷۸-۹۳.
- موسوی، یعقوب؛ ذائرثابت، فروغ (۱۳۹۰). بررسی جامعه‌شناختی موانع ساختاری و انسانی رشد پرورش‌های اجتماعی کاربردی در ایران در سال ۸۹-۱۳۸۸. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۲، ۷-۳۴.
- نوروزی، یعقوب؛ عبدالمجید، امیرحسین (۱۳۸۷). گام‌های علمی پیاده‌سازی مدیریت دانش در کتابخانه‌ها. مجموعه مقالات همایش کتابخانه‌ها: مراکز مدیریت دانش (نخستین) همدان: سپهر دانش.
- یمین فیروز، موسی (۱۳۸۲). دانش و مدیریت دانش در سازمان‌ها. فصلنامه کتاب، ۱۴، ۹۷-۱۰۸.

References

- Amin, T. T., Kaliyadan, F., Al Qattan, E. A., ALMajed, M. H., Al Khanjaf, H.S ., & Mirza (2012). Knowledge, attitudes and barriers related to participation of medical students in research in three Arab Universities Posted. *Med Education online*, 4(1), 7-14.
- Griffin, M. F., & Hindocha, S. (2011). Publication practices of medical students at British medical schools: Experiences, attitudes and barriers to publish. *Jou Medical Teacher*, 33(1), 1-8.
- Bad, J. (1993). *Library, Information and Meaning*. translated by Mahboubeh Mohajer. Book Quarterly, 4(2), 133-178

- Haji Zineh Al-Abedini, M. (2008). The Role of Internet Management in Knowledge-Based Economy, *Proceedings of the Library Conference: Knowledge Management Centers (First: 2008: Hamedan)* Hamedan: Sepehr Danesh. (in Persian)
- Davarpanah, M. R. (2003). An Analysis on the Conversion of Data into Information and Knowledge, *Book Quarterly*, 14(1), 73. (in Persian)
- Gholaminejad, M. A., & Qabul, E. (2007). Pathology of Persian language and literature Theses, *Research Journal of Persian Language and Literature (Gohar Goya)*, 1, 181-192. (in Persian)
- Coombs, P. (2015). *The World Crisis of Education*, translated by Farid Al-Agha. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies, Second Edition. (in Persian)
- Griffin, M. F., & Hindocha, S. (2011). Publication practices of medical students at British medical schools: Experiences, attitudes and barriers to publish. *Jou Medical Teacher*, 33(1), 1-8.
- Hossein Gholizadeh, R. (2011). Proportion of higher education with emphasis on the social role of the university in a knowledge-based society. *Letter of Higher Education*, (4)13, 121-142. (in Persian)
- Imanpour, M. T., & Nazeri, M. R. (2016). Pathology select of title in academic research, case study: Theses in history. *Al-Zahra University Journal of Attitudes towards history and historiography*, 17, 102 consecutive, 5-32. (in Persian)
- Khosravi, M., Nili, M. R., & Zamani, B. E. (2015). Pathology of incompatibility of the topics of master's Theses in educational sciences with the needs of society. *Third International Conference on Psychology and Social Sciences*. (in Persian)
- Lotfabad, H., Norouzi, V., & Hosseini, N. (2007). Study of teaching research methodology in psychology and educational sciences in Iran. *Quarterly Journal of Educational Innovations in Iran*, 21(6), 109-140. (in Persian)
- Marjani, A. (2017). An Analysis of Knowledge and Wisdom from the Perspective of Library, Information Science and Islam, *Electronic Journal of Libraries, Museums and Archive Centers of Astan Quds Razavi*, 9(34-35), 1-22. (in Persian)
- Matlabi, D. (2009). Choice of topic: need or hobby. *Book of the Month (Generalities)*, 4, 26-27. (in Persian)
- Mansoorian, Y. (2010). Hundred points in Theses writing. *Book of the month (generalities)*, 4, 78-93.
- Mousavi, Y., & Zaer Sabet, F. (2011). Sociological study of structural and human barriers to the growth of applied social education in Iran in 2009-2010. *Journal of Social Development Studies of Iran*, 2, 7-34. (in Persian)
- Nowruzi, Y., & Abdolmajid, A. H. (2008). Scientific Steps for Implementing Knowledge Management in Libraries. *Proceedings of the Library Conference: Knowledge Management Centers (First) Hamedan: Sepehr Danesh*. (in Persian)
- Yamin Firooz, M. (2003). Knowledge and knowledge management in organizations. *Book Quarterly*, 14, 97-108. (in Persian)